

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

Λογοτεχνία της Διασποράς και Διαπολιτισμικότητα

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΗΜΕΡΙΔΑΣ
Ρέθυμνο 24-25 Οκτωβρίου 2003

Επιμέλεια
Δαμανάκης Μιχάλης
Μητροφάνης Γιάννης

Ε.ΔΙΑ.Μ.Μ.Ε., Ρέθυμνο 2004

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ

- Αριθμός 10 -

© Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310-77635, 77605
Fax: 28310- 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.gr

	<p>ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>		 <p>ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ 2^ο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης</p>
---	--	---	--

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
& ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ

Επιστημ. Υπεύθυνος Έργου: Μιχάλης Δαμανάκης

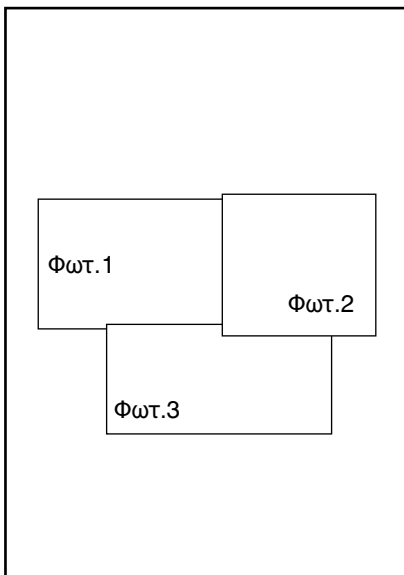
Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκή Ένωση,
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Φορέας παρακολούθησης: Ε.Υ.Δ. ΕΠΕΑΕΚ

Φορέας υλοποίησης: Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και
Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

Επιμέλεια τόμου: Δαμανάκης Μιχάλης
Μητροφάνης Γιάννης

Σελιδοποίηση και εξώφυλλο τόμου: Κελαϊδή Χρυσούλα

Εξώφυλλο: Παραστάσεις στο Πανεπιστήμιο Κρήτης που είναι βασισμένες σε έργα συγγραφέων της Διασποράς και δόθηκαν στο ετήσιο Φεστιβάλ Πανομογενειακού Μαθητικού Θεάτρου, το οποίο διοργανώνεται από το Ε.ΔΙΑ.Μ.Μ.Ε στο πλαίσιο του έργου «Παιδεία Ομογενών».

Φωτ. 1: Θεατρική Ομάδα «Νεφέλη», της Κοινότητας του Μητροπολιτικού Τορόντο με το έργο *Τα παιδιά της Φλόγας*, βασισμένο σε ποίημα της Σοφίας Καθαρίου.

Φωτ. 2: Θεατρική Ομάδα του Κολεγίου «Άγιος Ιωάννης» της Αυστραλίας με το έργο *Οι Διχασμένοι*, του Θεόδωρου Πατρικαρέα.

Φωτ. 3: Θεατρική Ομάδα «Νέστορας», του ελληνικού κολεγίου Μελβούρνης με το έργο *Το παραμύθι της γιαγιάς*, της Κούλας Τέο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος <i>Μιχάλης Δαμανάκης</i>	7
--	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

1. Ελληνικός πολιτισμός = ελλαδικός πολιτισμός; <i>Μιχάλης Δαμανάκης</i>	11
2. Η ταυτότητα της διασπορικής λογοτεχνίας <i>Στέφανος Κωνσταντινίδης</i>	18
3. Η ελληνοαμερικανική λογοτεχνία ως πανεπιστημιακό μάθημα: Μια πρόταση. <i>Γιώργος Καλογεράς</i>	24
4. Η διασπορά στην ελληνοαμερικανική ποίηση <i>Αναστασία Στεφανίδου</i>	33
5. Ελληνοαυστραλιανή λογοτεχνία: Γενική προσέγγιση με ειδικότερες αναφορές <i>Μιχάλης Τσιανίκας</i>	47
6. Οι Έλληνες λογοτέχνες της Γερμανίας: Θεματική - Εμβέλεια - Διαπολιτισμικότητα <i>Νίκη Eideneier</i>	69
7. Διαπολιτισμικά στοιχεία στη μεταναστευτική λογοτεχνία της Γερμανίας: Θεωρία και διαπολιτισμική πράξη <i>Αγλαΐα Μπλιούμη</i>	78
8. Τα χρώματα της γλώσσας - Μαγικά σύμβολα <i>Ελένη Τορόση</i>	88
9. Η Ελληνική λογοτεχνική ακρωρειογραμμή πέραν του Ατλαντικού, στις Η.Π.Α <i>Μάκης Τζιλιάνος</i>	96

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΔΟΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΥ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

1. Για ένα ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων για παιδιά: Ο εννοούμενος αναγνώστης και η ιδεολογική λειτουργία του ως εργαλεία αξιολόγησης <i>Αναστασία Οικονομίδου</i>	103
2. Επιλέγοντας κείμενα για τους δικούς μας «άλλους»: Προς μια διαπολιτισμική σύλληψη της λογοτεχνίας <i>Ελένη Χοντολίδου</i>	114

3. Ανάμεσα στην ελληνικότητα και την πολυπολιτισμικότητα. Κριτήρια επιλογής βιβλίων παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας
Μένη Κανατσούλη..... **121**
4. Από το σχολικό ανθολόγιο στη διαλογικότητα των πολιτισμών:
Βασικά ζητήματα κανονικοποίησης και μεθοδολογίας
Γιάννης Μητροφάνης..... **130**

Πρόλογος

Η ιδέα συμπεριληψης κειμένων (έμμετρων και πεζών) Ελλήνων λογοτεχνών της διασποράς σ' ένα σχολικό ανθολόγιο, που προορίζεται για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη διασπορά, γεννήθηκε και υλοποιήθηκε για πρώτη φορά στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στο πλαίσιο ενός προγράμματος που είχε ως αποστολή την παραγωγή διδακτικού υλικού για τα Ελληνόπουλα στη Γερμανία.

Συμπεριλάβαμε, λοιπόν, τότε (το 1992) στο τρίτο τεύχος των ανθολογίων με την επωνομασία ΤΑ ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ δέκα κείμενα «αποδήμων λογοτεχνών». Κριτήρια για την επιλογή τους ήταν τότε, τα κείμενα να αντιστοιχούν στο επίπεδο ελληνομάθειας μαθητών ηλικίας 10-13 ετών και να είναι ευχάριστα από πλευράς περιεχομένου.

Όταν ένδεκα χρόνια αργότερα (το 2003) στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και στο πλαίσιο του προγράμματος Παιδεία Ομογενών¹ αποφασίσαμε να προχωρήσουμε στη δημιουργία ενός Ανθολογίου το οποίο θα αποτελούνταν εξ ολοκλήρου από κείμενα Ελλήνων λογοτεχνών της διασποράς, διαπιστώσαμε ότι τα δύο κριτήρια που είχαμε χρησιμοποιήσει στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων δεν αρκούσαν.

Για λόγους οικονομίας χρόνου, λοιπόν, και για να έχουμε ένα «μπούσουλα» στη συλλογή κειμένων προσθέσαμε ακόμα μερικά κριτήρια και καταλήξαμε έτσι στον ακόλουθο πίνακα κριτηρίων.

Τα προς επιλογή κείμενα να είναι:

- *Πεζά, έμμετρα, λαϊκά παραμύθια.*
- *Χωρίς πολύ υψηλές γλωσσικές απαιτήσεις, ώστε να γίνονται κατανοητά από μαθητές ηλικίας 11-18 ετών, δηλαδή μαθητές που έχουν φοιτήσει τουλάχιστον μια πενταετία σε κάποια μορφή ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης.*

- *Να είναι ευχάριστα.*

- *Να αντλούν άμεσα ή έμμεσα το θεματολόγιο τους από τη διασπορά.*

- *Να εμπεριέχουν διαπολιτισμικά στοιχεία, δηλαδή στοιχεία που παραπέμπουν στη συνάντηση και αλληλεπίδραση πολιτισμών.*

- *Να είναι μικρά σε έκταση ή να είναι δυνατή η άντληση αποσπασμάτων με αυτοτελές νόημα από μεγαλύτερα κείμενα.*

Όμως, όλοι οι εμπλεκόμενοι στο πρόγραμμα Παιδεία Ομογενών είχαμε την πεποίθηση ότι χρειαζόμαστε μια γενικότερη φιλοσοφία, στην οποία θα εντάσσεται και το προς δημιουργία Ανθολόγιο της Διασποράς, και μια ειδικότερη θεωρία που θα αφορά στο ίδιο το Ανθολόγιο, δηλαδή στη στοχοθεσία του, στο περιεχόμενό του στην εσωτερική δόμησή του.

Η γενικότερη φιλοσοφία είναι εκείνη του έργου Παιδεία Ομογενών, το οποίο στηρίζεται σε δύο πυλώνες, στην Ελλάδα και στη Διασπορά, και το οποίο προωθεί μια συνάντηση και αλληλεπίδραση καθώς και έναν πολιτισμικό αλληλοεμπλουτισμό των Ελλήνων της διασποράς μεταξύ τους και με την Ελλάδα.

Φυσική συνέπεια της παραπάνω φιλοσοφίας είναι το εκπαιδευτικό υλικό που παράγεται στο πλαίσιο του προγράμματος να αντλεί τα περιεχόμενά του τόσο από την Ελλάδα, όσο και από τις παροικίες της διασποράς, πράγμα που οδήγησε, μεταξύ των άλλων και στην ανθολόγηση κειμένων από τη λογοτεχνία της διασποράς.

Την ειδικότερη θεωρία που θα αφορούσε στο ίδιο το Ανθολόγιο δεν την είχαμε, γι' αυτό

¹ Το πρόγραμμα Παιδεία Ομογενών χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Παιδείας και την Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, και στοχεύει στη διατήρηση, στην καλλιέργεια και την προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού στην ελληνική διασπορά, μέσω της βελτίωσης της παρεχόμενης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, η επιμόρφωση των αποσπώμενων και των ομογενών εκπαιδευτικών, η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ομογενείς μαθητές, καθώς και η δημιουργία δικτύων επικοινωνίας, βάσεων δεδομένων και δυνατοτήτων τηλεεκπαίδευσης μέσα από το διαδίκτυο και τη δορυφορική τηλεόραση.

και αποφασίσαμε να οργανώσουμε μια ημερίδα με θέμα « Λογοτεχνία της Διασποράς». Κλήθηκαν, λοιπόν, ειδικοί πάνω σε θέματα της Λογοτεχνίας για Παιδιά και Νέους καθώς και ειδικοί στη Λογοτεχνία της Διασποράς σε μια διήμερη συνάντηση στο *Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών* στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Τα αποτελέσματα, ή ακριβέστερα το μεγαλύτερο μέρος των αποτελεσμάτων αυτής της συνάντησης εμπεριέχεται στον παρόντα τόμο.

Το άθροισμα των κειμένων του τόμου δε συνιστά φυσικά μια θεωρία για τη Λογοτεχνία της Διασποράς ούτε και μεθοδολογία για τη δημιουργία ενός Ανθολογίου της Διασποράς. Ωστόσο ο υποψιασμένος αναγνώστης, που μπορεί να διαβάζει ανάμεσα από τις αράδες και πίσω από το κείμενο, μπορεί να αντλήσει γόνιμες ιδέες, όπως για παράδειγμα εκείνη που αφορά στις «βιοαφηγήσεις» ως μορφή λογοτεχνικού κειμένου, καθώς και μεθοδολογικά ερεθίσματα για την επιλογή των κατάλληλων κειμένων και για την ταξινόμηση τους σ' ένα Ανθολόγιο.

Επιπρόσθετα κριτήρια που συζητήθηκαν στην εν λόγω διήμεριδα ήταν για παράδειγμα το γεωγραφικό κριτήριο. Δηλαδή η αντιπροσώπευση των διαφόρων χωρών στο Ανθολόγιο, πράγμα δύσκολο όχι μόνο επειδή δεν βρίσκονται πάντα τα κατάλληλα κείμενα, σύμφωνα με τ' άλλα κριτήρια, αλλά και επειδή δεν βρήκαμε καν λογοτεχνικά κείμενα σ' ορισμένες χώρες –χωρίς αυτό να σημαίνει και ότι δεν υπάρχουν.

Επίσης συζητήθηκαν θεματικά κριτήρια που αφορούν κυρίως στον κύκλο της μεταναστευσης, δηλαδή: αποδημία, ένταξη στη χώρα υποδοχής, νόστος, παλιννόστηση-επανάταξη στη χώρα προέλευσης.

Ένα άλλο στοιχείο που λήφθηκε σοβαρά υπόψη κατά την ανθολόγηση των κειμένων, αλλά και που θεματοποιήθηκε συνειδητά στο πλαίσιο της διήμεριδας είναι η *διαπολιτισμικότητα* των κειμένων. Αυτή δεν είναι πάντα σε πρώτη ματιά αρατή. Όμως, όπως τονίστηκε κατ' επανάληψη στη διήμεριδα, αυτή ενυπάρχει έστω και σε λανθάνουσα μορφή σε πολλά κείμενα.

Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να διακρίνει κανείς σε μια δεύτερη ή τρίτη ανάγνωση ενός ξενόγλωσσου κειμένου ενός λογοτέχνη ελληνικής καταγωγής ένα αχνό ελληνογενές υπόστρωμα. Όπως επίσης σε πολλά ελληνόγλωσσα κείμενα λογοτεχνών της διασποράς είναι παρόν το πολιτιστικό φορτίο της γλώσσας της χώρας υποδοχής/διαμονής.

Η *διαπολιτισμικότητα* ως προϊόν πολιτισμικής αλληλεπίδρασης και εμπλουτισμού αποτελεί χαρακτηριστικό πολλών κειμένων της λογοτεχνίας της διασποράς, η οποία εισερχόμενη και εντασσόμενη στην ευρύτερη ελληνική λογοτεχνία θα την εμπλούτιζε τουλάχιστον ως προς αυτό το στοιχείο.

Ρέθυμνο, Μάιος 2004

Μιχάλης Δαμανάκης
Επιστημονικός Υπεύθυνος
του έργου Παιδεία Ομογενών